

Konference par valsts valodu

“Latviešu valoda – valstiskuma nostiprināšanas, izaugsmes un sadarbības valoda”

Rīgā, 2023. gada 16. oktobrī

LATVIEŠU VALODA KĀ VIENĪGĀ VALSTS VALODA: SOCIOLINGVISTA SKATS UZ REALITĀTI

Prof. Ina Druviete

VAI VARAM PROGNOZĒT UN IETEKMĒT LATVIEŠU VALODAS NĀKOTNI?

Latviešu valodas ilgtspējas izvērtējumā jāņem vērā:

1) valodu noturības un konkurences pamatprincipi,

2) globālie sociolingvistiskie procesi,

2) valodas situācija Latvijā diahroniskā skatījumā (monitoringa dati – statistika, valodu funkcionālais sadalījums, lingvistiskā attieksme),

3) valsts valodas politikas pamatnostādnes un to īstenošanas mehānismi.

KĀDAS PROGNOZES VARAM IZTEIKT GLOBĀLĀ MĒROGĀ?

Ikviens no pasaules $\pm$ 7000 valodām ir aizsargājams visas cilvēces mantojums, identitātes un kultūras vērtību nesējas. Bet var palielināties plaisa starp valodu simbolisko un ekonomisko vērtību.

Nepiepildīsies prognozes par vismaz 50% valodu izzušanu tuvāko 100 gadu laikā. Valodu izzušanas temps mazināsies – arī starptautisko organizāciju un valstu aktīvas rīcības dēļ.

Pieaugs dažādi individuālā multilingvisma veidi, attīstīsies *translingvisms, heteroglosija, koda maiņa*.

Izšķirīga būs mākslīgā intelekta un automatizēto tulkošanas rīku ietekme; tās sekas pašlaik nav prognozējamas.

Valodas noturības līmenis būs atkarīgs galvenokārt no etnosa mobilizācijas spējas valodas prioritāra lietojuma nodrošināšanā!

LATVIEŠU VALODA NAV MAZAS TAUTAS VALODA!

- Latviešu valodā runā **vismaz 2 miljoni** cilvēku. Pēc *Ethnologue 2023* datiem pasaulē **tikai apmēram 400 valodās jeb 6, 8%** no 7168 dzīvajām valodām runā vairāk nekā miljons cilvēku.
- Pēc *Izvērstās ranžētā paaudžu lingvistiskās pēctecības skalas (EGIDS)* latviešu valoda raksturojama kā 1. līmeņa nacionālā valoda. Šāds statuss ir tikai **104 pasaules valodām (1, 4%** no valodu kopskaita).
- Pēc runātāju skaita latviešu valoda tāpat ieņem vietu vismaz **pasaules valodu pirmajā trīssimtniekā**, kas ir izcils rādītājs.

BALTU VALODAS GLOBĀLĀS VALODU DAUDZVEIDĪBAS KONTEKSTĀ

(daži UNESCO valodas vitalitātes kritēriji)

	LATVIEŠU VALODA	LIETUVIEŠU VALODA
Runātāju skaits (pasaulē)	2, 1 – 2, 3 miljoni	3, 2 – 3,6 miljoni
Starppaaudžu transmisija (0-5)	5	5
L1 runātāju īpatsvars populācijā (0-5)	4	5
Lietojums sociolingvistiskajās funkcijās (0-5)	4	5
Valodas standartizācijas līmenis (0-5)	5	5
Oficiālais statuss (0-5)	5	5
Lingvistiskā attieksme (0-5)	3	5

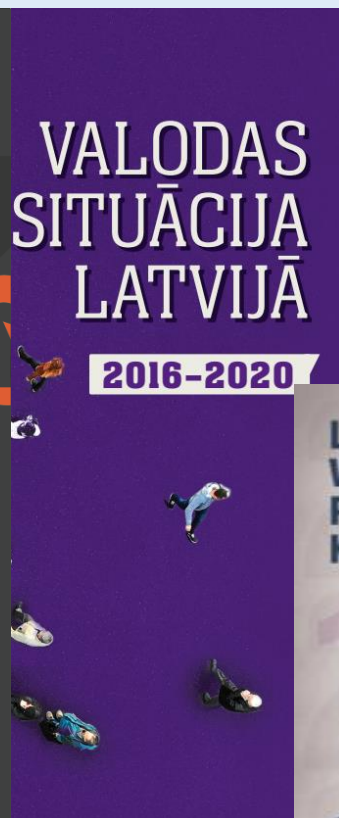
VALODAS POLITIKA VALODU NOTURĪBAS NODROŠINĀŠANAI

Valodas politika – *sociolingvistikas* (zinātne par valodas un sabiedrības attiecībām) apakšnozare, kas pēta valodu funkcionēšanu sabiedrībā, nosacījumus valodu noturībai valodu konkurences apstākļos, valstī vai valstiskā veidojumā runāto valodu funkcionālo sadalījumu un izstrādā ieteikumus valodas pārvaldībai noteiktos aspektos.

Valodas politika ir nozīmīga valsts iekšpolitikas (etnopolitikas) joma, kas nesaraujami saistīta ar izglītības un kultūras politiku un atbilst valsts starptautiskajām saistībām.

Eiropas Savienībā un EEZ valstīs pastāv cieša koordinācija starp zinātniskajām un valstiskajām institūcijām valodas politikas pamatprincipu izstrādē un ieviešanā. Vadošā organizācija – Eiropas Nacionālo valodu institūciju federācija (*European Federation of National Institutions for Language, EFNIL*).

PĒTĪJUMI PAR VALODAS POLITIKU LATVIJĀ

VALODAS POLITIKAS ASPEKTI

- **JURIDISKAIS ASPEKTS**

Valodu konstitucionālais statuss

Valodu likumi un citi likumi

MK noteikumi, citi normatīvie akti

Valodas politikas institūcijas

- **LINGVISTISKAIS ASPEKTS**

Valodas izpēte – prioritātes, finansējums

Valodas standartizācija, normu avoti

- **PEDAGOĢISKAIS ASPEKTS**

- **INFORMĀCIJAS UN LINGVISTISKĀS ATTIEKSMES VEIDOŠANAS ASPEKTS**

VALODAS POLITIKAS JURIDISKAIS ASPEKTS

NORMATĪVAIS REGULĒJUMS

Valsts valodas likums (1999) – ne ideāls, bet stabils pamats.

Elastīga stabilitāte MK noteikumu līmenī.

VALODAS POLITIKAS INSTITŪCIJAS

Saeima, Ministru kabinets

Izglītības un zinātnes ministrija – pamatnostādnes.

IZM Latviešu valodas aģentūra

TM Valsts valodas centrs

Bet: trūkst koordinējošas/ konsultatīvās padomes vai komisijas.

VALODAS POLITIKAS PEDAGOĢISKAIS ASPEKTS

VALODA VISPĀRĒJĀ IZGLĪTĪBĀ

Pāreja uz vienotu izglītības sistēmu valsts valodā – stratēģija un taktika.

Otrā svešvaloda – atteikšanās no krievu valodas!

VALODU LIETOJUMS AUGSTĀKAJĀ IZGLĪTĪBĀ UN ZINĀTNĒ

Kā nodrošināt paralēlingvismu?

LATVIEŠU VALODA KĀ L2 PIEAUGUŠAJIEM

Valsts finansējums valodas apguvei – neatkārtot kļūdas.

VALODAS POLITIKAS LINGVISTISKAIS ASPEKTS

LATVIEŠU VALODAS ZINĀTNISKA IZPĒTE

Kāpēc nepieciešama un regulāri aktualizējama?

**Zinātniskās institūcijas – LU (Latviešu valodas institūts),
LiepU, DU, RTA u.c.**

**Kritiski mazs pētnieku skaits, nepārdomāti finansējuma
sadales principi (pat 4x mazāk pētnieku un € nekā LT, EE, SI, IS
u.c. salīdzināmās valstīs).**

VALODAS STANDARTIZĀCIJA

**TM Latviešu valodas ekspertu komisija, LZA Terminoloģijas
komisija. Normu avotu pieejamība. Augsta digitalizācijasn pakāpe.**

VALODAS POLITIKAS INFORMATĪVAIS UN ATTIEKSMES VEIDOŠANAS ASPEKTS

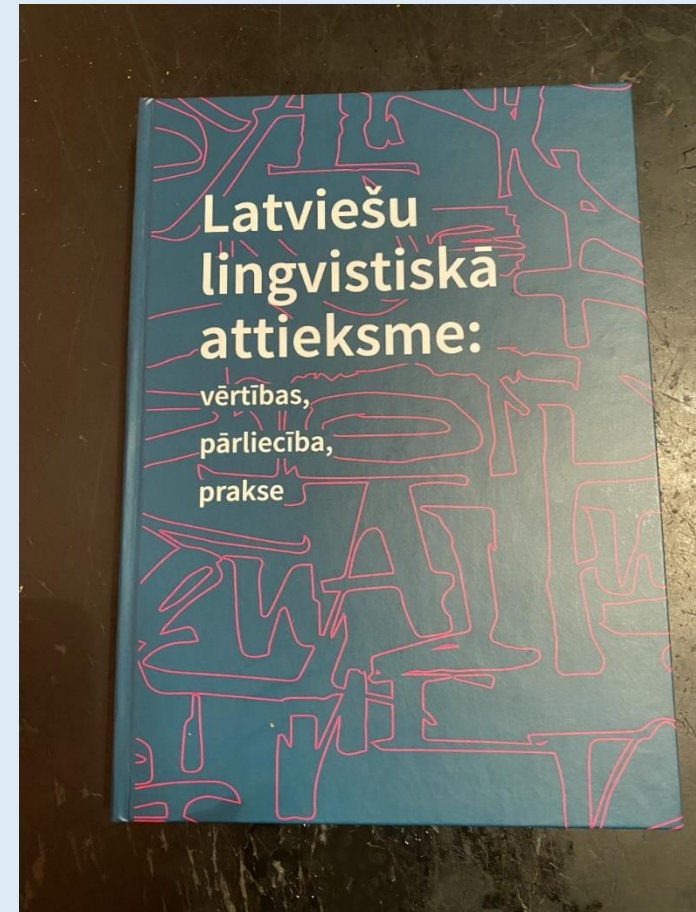
Lingvistiskā attieksme -
pārlicība par valodām un to lietošanas
praksi, kas ietekmē lingvistisko uzvedību
un tās interpretāciju.

Izšķirīgi svarīga valodas
noturībai.

Sakņota tradicionālos
priekšstatos un pieņēmumos, bet
maināma, īstenojot mērķtiecīgu pieeju.

Informācija plašsaziņas līdzekļos.
Fakti un interpretācija.

Valodas izvēle. Amatpersonu
atbildība.

ATZINUMI I

Kopš 1988.- lēna augšupejoša dinamika. Nekonsekvence. Gadiem nerisinātas problēmas.

Valodas prasme ≠ valodas lietojums ← lingvistiskā attieksme.

Latviešu valodas kā **L1 prasme** – izvērtējama kvalitatīvi. Problemātiska valodas plašo iespēju reālā izmantojumā.

Latviešu valodas kā **L2 prasme** – kvantitatīvi 90%, kvalitatīvi -??

Latviešu valodas **lietojums** – valstiski regulējamās jomās *Valsts valodas likumam* atbilstīgs; valstiski neregulējamās jomās resp. neformālajā komunikācijā – bieži neatbilstīgs valsts valodas statusam.

Problēma ir **krievu valodas paralēla lietojuma bīstamības nenovērtēšana:**

«.. ikviena sociālā bilingvisma izpausme (t.i., krievu valodas lietošana paralēli latviešu valodai) samazina latviešu valodas lietojumu, pamazām tuvina latviešu valodu mazāk, retāk lietotajām, izzūdošajām valodām» (Valdmanis, 2021: 7)

ATZINUMI II

Beidzamo gadu notikumi (pandēmija, karš, migrācija) ir izgaismojuši vājākos posmus Latvijas valodas politikā un likuši atgriezties pie 1988.-1992. gada un 1995.-1999. gada diskusiju satura (piemēram, valoda privātajā uzņēmējdarbībā, valoda un nodarbinātība, valsts amatpersonu komunikācija svešvalodā plašsaziņas līdzekļos u.c.).

Nevienlīdzīgas valodu konkurences apstākļos paralēlingvismam publiskajā telpā var būt nelabvēlīga ietekme uz latviešu valodas noturību.

Valodas politikā nozīme ir ne tikai konkrētam likuma pantam vai valodas lietojumam konkrētā situācijā, bet fakta verbālajam un neverbālajam kontekstam.

Naratīvs ap konkrētu norisi var būt ar daudz dziļāku un plašāku ietekmi, nekā pats fakts!

Rāmējumam var būt izšķirīga nozīme (viena no *rus.lsm* problēma)!

IETEIKUMI

Izvērtēt likumu un lēmumu projektus saistībā ar ietekmi uz valsts valodas statusu *de facto*.

Ikvienu lēmumu valodas politikā skatīt plašākā kontekstā un zinātniski pamatot.

Atjaunot augsta līmeņa valodas politikas institūcijas darbību.

Pašreizējā situācijā neplānot *Valsts valodas likuma* atvēršanu un pastāvošo valodas politikas institūciju sistēmas maiņu.

Nodrošināt vispusīgu latviešu valodas izpēti kā pamatu valodas bagātināšanai un standartizācijai.

Diskusijās par valodas politiku nodalīt valodas lietojuma un valodas kvalitātes problēmas. Izvairīties no maldinošas akcentu pārbīdes un vienkāršošanas.

Valodas politikā visas norises ir saistītas, tomēr noteiktā laikposmā jānosaka prioritātes!

PALDIES!

26352167

ina.druviete@lu.lv

